

Zagadnienia ogólne

- 1 Przedmiot procesu, podstawa odpowiedzialności
- 2 Tryby ścigania karnego
- 3 Przebieg procesu karnego
- 4 Tryby postępowania karnego
- 5 Zasadniczy przedmiot procesu, postępowanie odrębne, kwestie incydentalne
- 6 Mediacja w postępowaniu karnym

Przedmiot procesu, podstawa odpowiedzialności

„(...) przedmiot procesu jest (...) tym „czymś”, co ma być w procesie ustalone i rozstrzygnięte.”¹

1. Przedmiotem procesu karnego jest kwestia odpowiedzialności prawnej oskarżonego za zarzucony mu czyn (jest to tzw. kwestyjne ujęcie przedmiotu procesu).

2. Odpowiedzialność prawna oparta jest na dwóch podstawach: faktycznej i prawnej. Podstawę faktyczną stanowi czyn w procesie zarzucany, sprecyzowany w odpowiednich aktach procesowych (postanowieniu o wszczęciu postępowania, akcie oskarżenia itd.), zaś podstawę prawną ustalaną w procesie odpowiedzialności stanowią normy materialnego prawa karnego (a w zakresie rozstrzygania o odpowiedzialności cywilnej – prawa cywilnego).

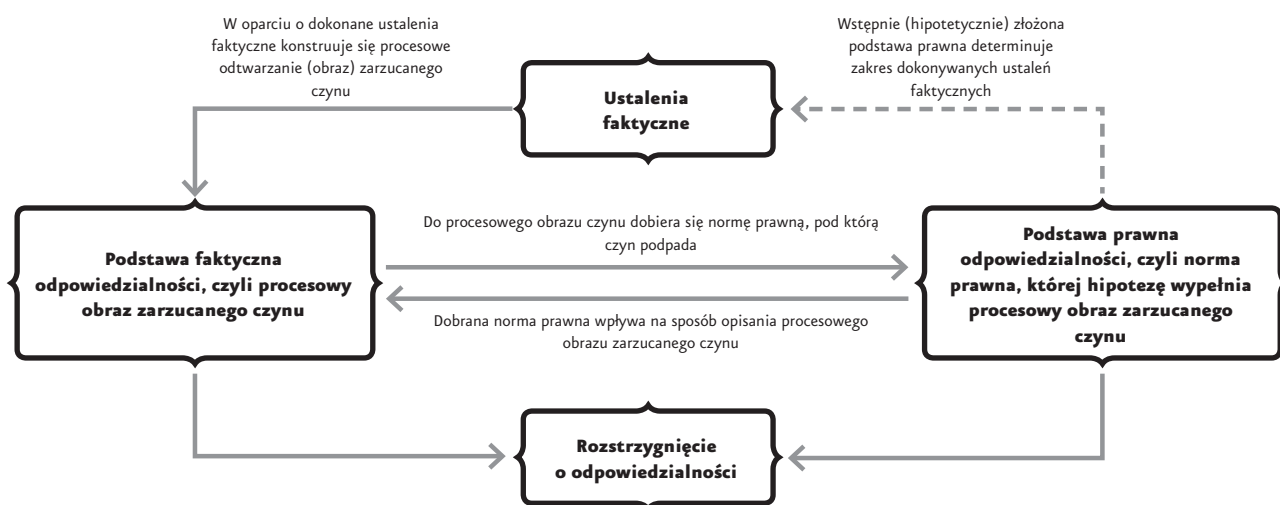
3. Podstawa faktyczna i prawna odpowiedzialności wzajemnie na siebie oddziałują i sprzęgają się w procesie rozstrzygania o przedmiocie procesu. Dokonane ustalenia faktyczne determinują dobór normy prawnej. Z kolei za-

łożona kwalifikacja prawna, po pierwsze, wyznacza zakres dokonywanych w procesie ustaleń faktycznych, czyli wskazuje okoliczności mające znaczenie dla rozstrzygnięcia w przedmiocie procesu (tak wyznaczone przez normę prawną obszary ustaleń faktycznych są następnie wypełniane treścią historycznych zdarzeń w oparciu o zebrane dowody). Po drugie, zespół znamion założonej normy prawnej wyznacza sposób językowego ujęcia ustalonego stanu faktycznego w formie jego procesowego opisu; opis ten uwypuklać ma bowiem te elementy zdarzenia, które odpowiadają znamionom założonej kwalifikacji prawnej.

4. W nauce procesu karnego odróżnia się proces prosty, czyli toczący się przeciwko jednej osobie o jeden czyn, i proces złożony, czyli toczący się przeciwko jednej osobie o większą liczbę czynów, lub przeciwko większej liczbie osób. Proces złożony opiera się więc o zjawisko łączności spraw (art. 33-34

k.p.k.); procesem prostym jest proces, w którym łączność spraw nie znalazła zastosowania.

5. Z problematyką przedmiotu procesu związane są dwie zasady procesowe, mianowicie zasada niepodzielności i zasada niezmienności przedmiotu procesu. Zgodnie z zasadą niepodzielności niedopuszczalne jest orzekanie w różnych postępowaniach o fragmentach tego samego przedmiotu postępowania, a orzeczenie zapadłe w stosunku do fragmentu przedmiotu postępowania, rozciąga się na cały przedmiot i prowadzi do powagi rzeczy osądzonej w stosunku do całego zakresu. Zgodnie z zasadą niezmienności przedmiot postępowania nie powinien być zmieniany w jego toku. Obie przywołane zasady odnoszą się do podstawy faktycznej odpowiedzialności, tj. zarzucanego czynu (ustawa akceptuje zmianę podstawy prawnej, czy też częściowe orzekanie o prawnych konsekwencjach czynu).



1 L. Schaff, Wszczęcie postępowania karnego a problematyka podstawy i przedmiotu procesu, *Państwo i Prawo* 1959, nr 2, s. 247.

Tryby ścigania karnego

Przez tryb ścigania należy rozumieć zróżnicowanie procesu ze względu na sposób jego inicjowania.

1. Obowiązująca ustawa karnoprocesowa przewiduje dwa sposoby inicjowania postępowania karnego: publicznoskargowy (art. 9 § 1 k.p.k.) i prywatnoskargowy (art. 485 k.p.k. i n.).

2. W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego uprawnionym do wniesienia i popierania skargi (najczęściej aktu oskarżenia) przed sądem (co zgodnie z art. 14 § 1 k.p.k. inicjuje postępowanie sądowe) jest oskarżyciel publiczny (art. 10 § 1 k.p.k.), czyli, co do zasady, prokurator (art. 45 § 1 k.p.k. Zob. jednak diagram: Model zaskarżenia postanowień o zaniechaniu ścigania i wniesienia subsydnalnego aktu oskarżenia).

3. Wśród przestępstw publicznoskargowych wyróżnia się dwa rodzaje prowadzenia postępowania: bezwarunkowy i warunkowy. Ściganie

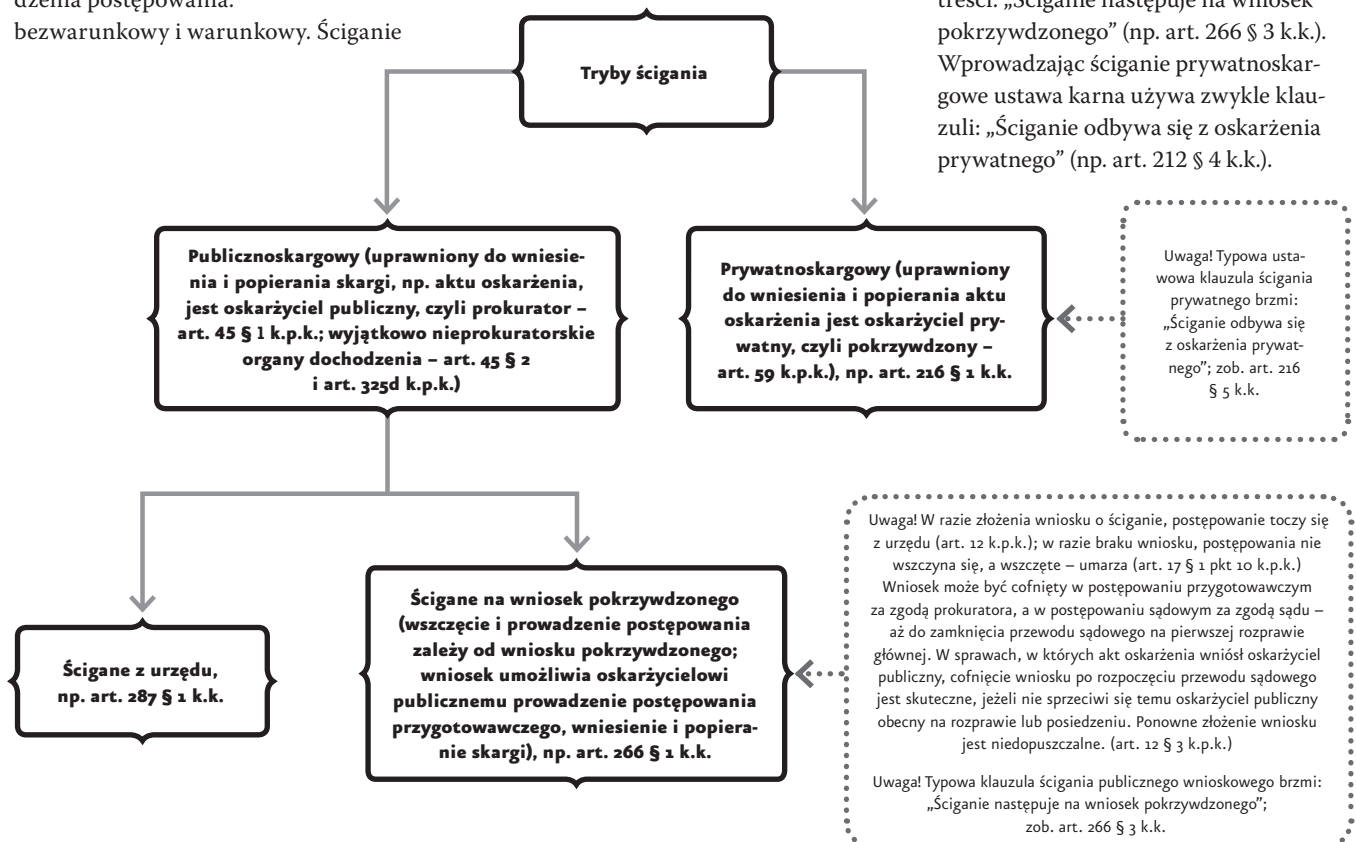
w trybie publicznoskargowym bezwarunkowym (z urzędu) nie jest zależne od dodatkowych warunków i jest obowiązkiem organów powołanych do ścigania przestępstw – zasada legalizmu (art. 10 § 1 k.p.k.)

Ściganie w trybie publicznoskargowym warunkowym zależy ponadto od złożenia przez pokrzywdzonego wniosku o ściganie sprawcy (tzw. tryb wnioskowy) lub od zezwolenia na ściganie udzielonego przez odpowiedni organ (np. w przypadku immunitetów formalnych). Po złożeniu wniosku ściganie w trybie wnioskowym toczy się z urzędu (art. 12 k.p.k.).

4. W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego uprawnionym do wniesienia i popierania aktu oskarżenia przed sądem jest oskarżyciel

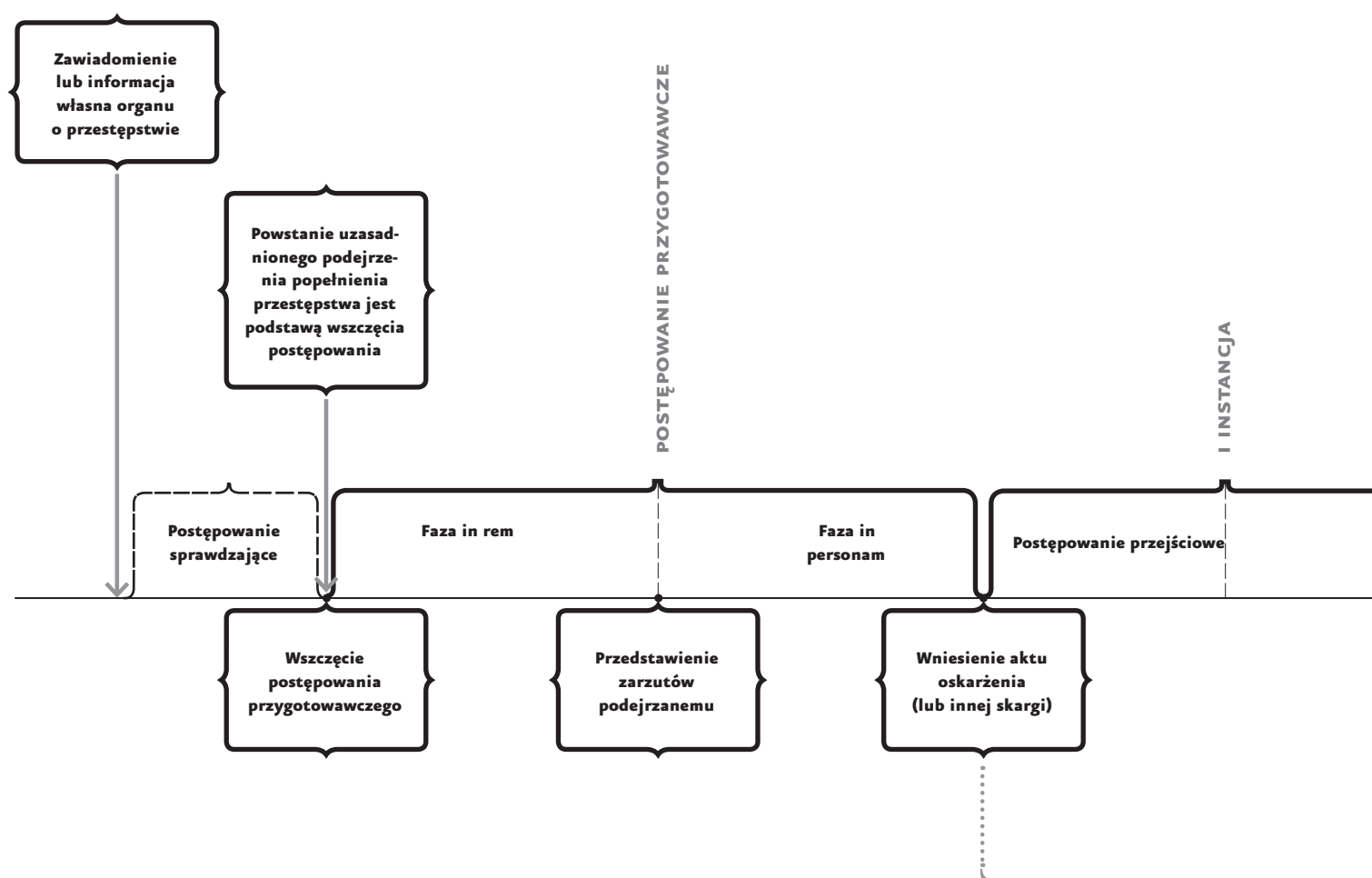
prywatny, czyli pokrzywdzony (art. 59 § 1 k.p.k.). W wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych interesem społecznym, również prokurator może wszcząć postępowanie w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego – postępowanie toczy się wówczas z urzędu (art. 60 § 1 k.p.k.)

5. Zasadą jest ściganie publicznoskargowe bezwarunkowe; w tym trybie ściga się znaczną część czynów zabronionych stypizowanych w obowiązujących przepisach karnych. Ściganie publicznoskargowe warunkowe i ściganie prywatnoskargowe jest wyjątkiem, który wynika z wyraźnej wypowiedzi ustawodawcy. Wprowadzając ściganie publicznoskargowe wnioskowe danego przestępstwa ustawa karna używa zwykle klauzuli następującej treści: „Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego” (np. art. 266 § 3 k.k.). Wprowadzając ściganie prywatnoskargowe ustawa karna używa zwykle klauzuli: „Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego” (np. art. 212 § 4 k.k.).



Przebieg procesu karnego

„Proces karny ma (...) uregulowany przez prawo procesowe początek, przebieg i zakończenie; przechodzi zatem przez kolejne, następujące po sobie fazy rozwojowe. Ta rozciągłość w czasie nazywana jest w literaturze przebiegiem procesu.”¹



1. Podstawowym celem procesu karnego jest trafna reakcja karna, czyli trafne zastosowanie norm prawa karnego materialnego. Wg brzmienia art. 2 § 2 pkt 1 k.p.k. chodzi o to, żeby „sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności”.

2. Pierwszy etap procesu karnego to postępowanie przygotowawcze. Jego celem jest przede wszystkim ustalenie, czy został popełniony czyn stanowiący przestępstwo, wykrycie jego sprawcy i zebranie dowodów (zob. art. 297 § 1 k.p.k.). Podstawą wszczęcia postępowania przygotowawczego jest uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa (art. 303 § 1 k.p.k.). Niekiedy, dla ustalenia czy takie podejrzenie jest uzasadnione, przed wszczęciem postępowania przygotowawczego przeprowadza się postępowanie sprawdzające (art. 307 k.p.k.).

3. Czynność przedstawienia zarzutów (art. 313 i art. 325g § 2 k.p.k.) dzieli postępowanie przygotowawcze na

dwie fazy: w sprawie (in rem) i przeciwko osobie (in personam).

4. Jeśli postępowanie przygotowawcze dostarczyło podstaw do tego, oskarżyciel publiczny formułuje i wnosi do sądu akt oskarżenia lub inną skargę, która inicjuje postępowanie sądowe (art. 14 § 1 oraz art. 331, art. 335 § 1 i 2, art. 336, art. 324 k.p.k.).

5. Drugim zasadniczym etapem procesu jest postępowanie sądowe, które dzieli się na postępowanie główne (I instancja) i apelacyjne (II instancja).

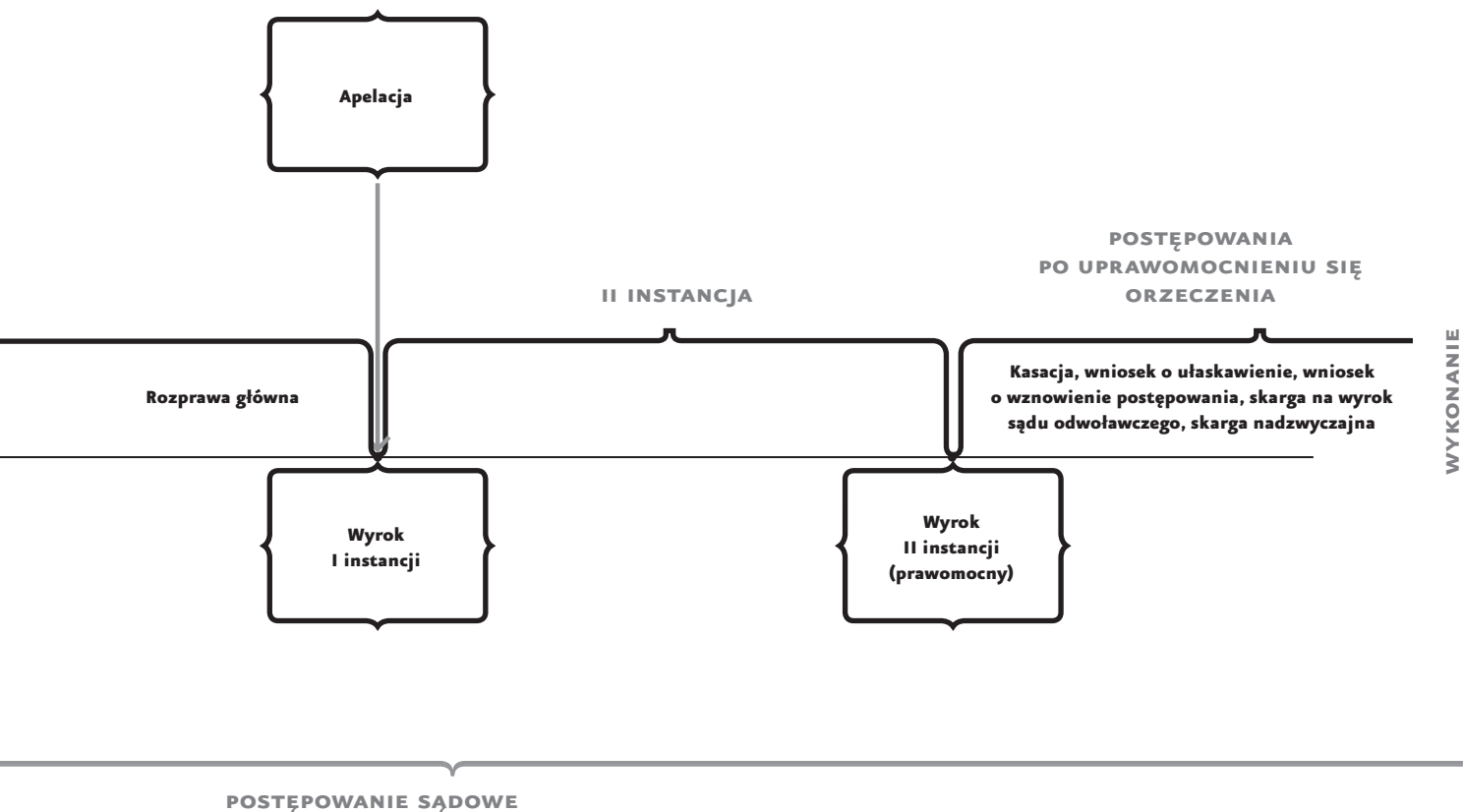
6. Postępowanie główne jest kulminacją procesu – w tej fazie następuje rozstrzygnięcie w głównym przedmiocie procesu, tj. co do odpowiedzialności prawnej oskarżonego. Zasadniczo zapada ono po przeprowadzeniu rozprawy głównej, jednak istnieje szereg przypadków (gdy okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości), kiedy może zapaść przed przeprowadzeniem rozprawy, na posiedzeniu w postępowaniu przejściowym (tzw. pierwszoin-

stancyjne orzekanie na posiedzeniu, np. art. 341, 343, 343a, 500 k.p.k.).

7. Wyrok sądu I instancji, kończący postępowanie główne może zostać zaskarżony apelacją, która otworzy drugą fazę postępowania sądowego, tj. postępowanie apelacyjne (art. 425 § 1 k.p.k.). W przeciwnym razie wyrok taki uprawomocni się i stanie się wykonalny.

8. Celem postępowania apelacyjnego jest kontrola przez wyższą instancję (sąd odwoławczy) rozstrzygnięcia zapadłego w postępowaniu głównym, zarówno pod kątem ustaleń faktycznych, jak i stosowania prawa. Wyrok sądu II instancji będący wynikiem przeprowadzonej kontroli kończy prawomocnie postępowanie karne.

9. Niektóre prawomocne rozstrzygnięcia sądu odwoławczego mogą być jeszcze przedmiotem korekt w ramach przewidzianych przez ustawę postępowań po uprawomocnieniu się, np. kasacji, wznowienia postępowania, ułaskawienia, skargi na wyrok sądu odwoławczego, skargi nadzwyczajnej.



Tryby postępowania karnego

„Prawo przewiduje pewne szczególne odmiany procesu o zmodyfikowanym (zazwyczaj uproszczonym) przebiegu w porównaniu z procesem zwykłym („normalnym”). (...) te odmiany nazywa się „trybami szczególnymi” (specjalnymi), lub postępowaniami szczególnymi (nazwa ustawowa).

1. Polskie postępowanie karne wyróżnia trzy postępowania (tryby) szczególne (nakazowe, przyspieszone i prywatnoskargowe), będące uproszczeniem (są to tzw. tryby zredukowane) w stosunku do trybu zasadniczego, jakim jest postępowanie zwykłe.

2. W polskim systemie postępowań karnych szczególnych do czasu nowelizacji z dnia 1 lipca 2015 r. wyróżniano postępowania szczególne pierwszego i drugiego stopnia. Postępowanie uproszczone było postępowaniem I stopnia, a pozostałe – postępowaniami II stopnia. W wyniku przeprowadzonych zmian, postępowanie zwykle przejęło część rozwiązań przewidzianych dla trybu uproszczonego, a przepisy regulujące postępowanie uproszczone zostały uchylone.

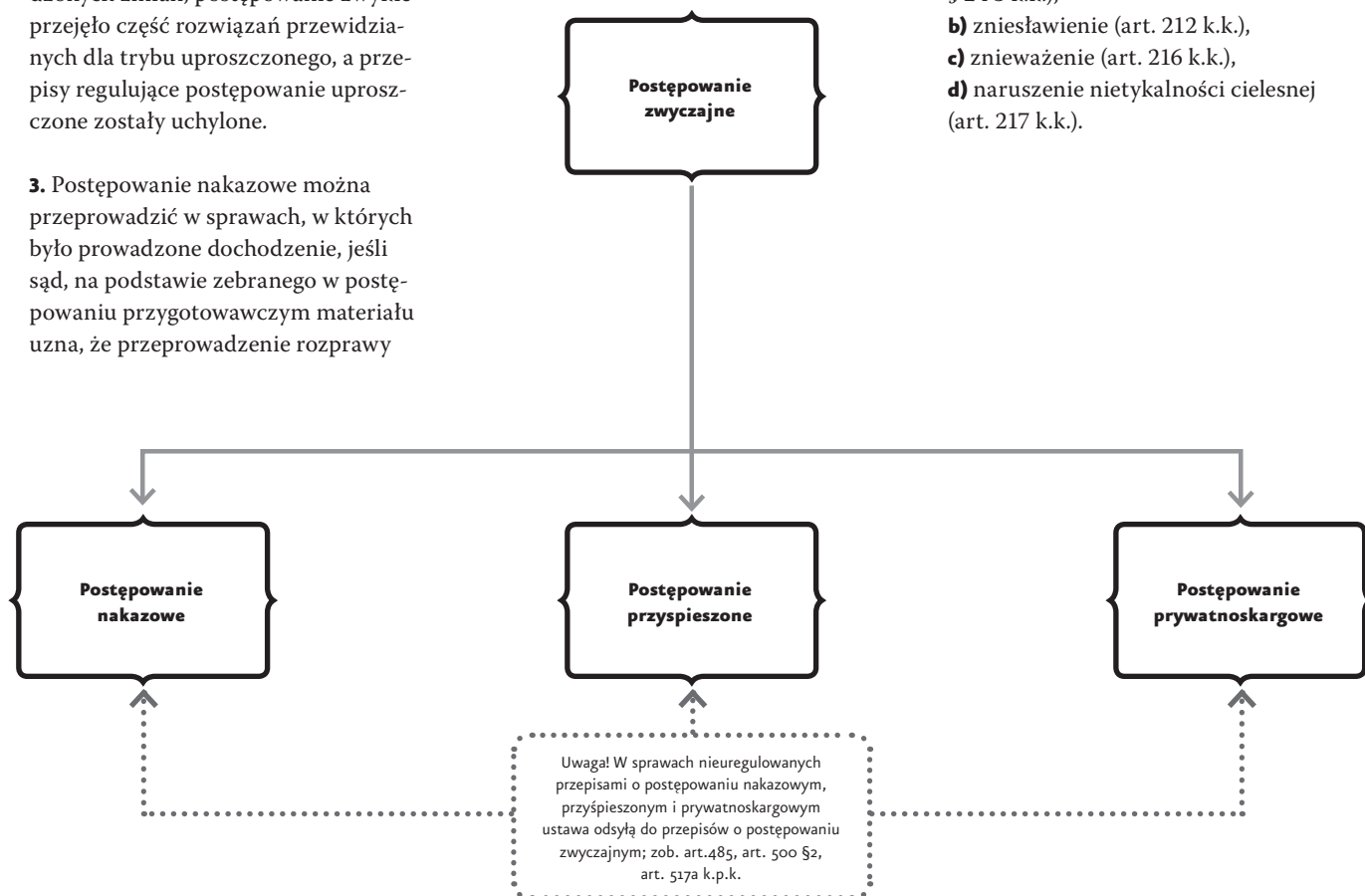
3. Postępowanie nakazowe można przeprowadzić w sprawach, w których było prowadzone dochodzenie, jeśli sąd, na podstawie zebranego w postępowaniu przygotowawczym materiału uzna, że przeprowadzenie rozprawy

nie jest konieczne (m.in. okoliczności czynu i wina oskarżonego nie budzą wątpliwości), a ustawa pozwala na orzeczenie kary ograniczenia wolności lub grzywny do 200 stawek dziennych lub wysokości 200 000 zł (art. 500 § 1 i 3 k.p.k.).

4. Postępowanie przyspieszone przeprowadza się w sprawach, w których prowadzone było dochodzenie, jeżeli sprawca został ujęty na gorącym uczynku popełnienia przestępstwa

lub bezpośrednio potem, zatrzymany oraz w ciągu 48 godzin doprowadzony przez Policję i co do zasady przekazany do dyspozycji sądu wraz z wnioskiem o rozpoznanie sprawy w postępowaniu przyspieszonym, zwanym dalej „wnioskiem o rozpoznanie sprawy” (art. 517b k.p.k.).

5. Postępowanie prywatnoskargowe prowadzi się w sprawach ściganych z oskarżenia prywatnego, tj. o:
a) umyślne albo nieumyślne spowodowanie naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia innej osoby trwającego nie dłużej niż 7 dni (art. 157 § 2 i 3 k.k.),
b) zniesławienie (art. 212 k.k.),
c) znieważenie (art. 216 k.k.),
d) naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 k.k.).



1 M. Cieślak, Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne, Warszawa 1973, s. 74.

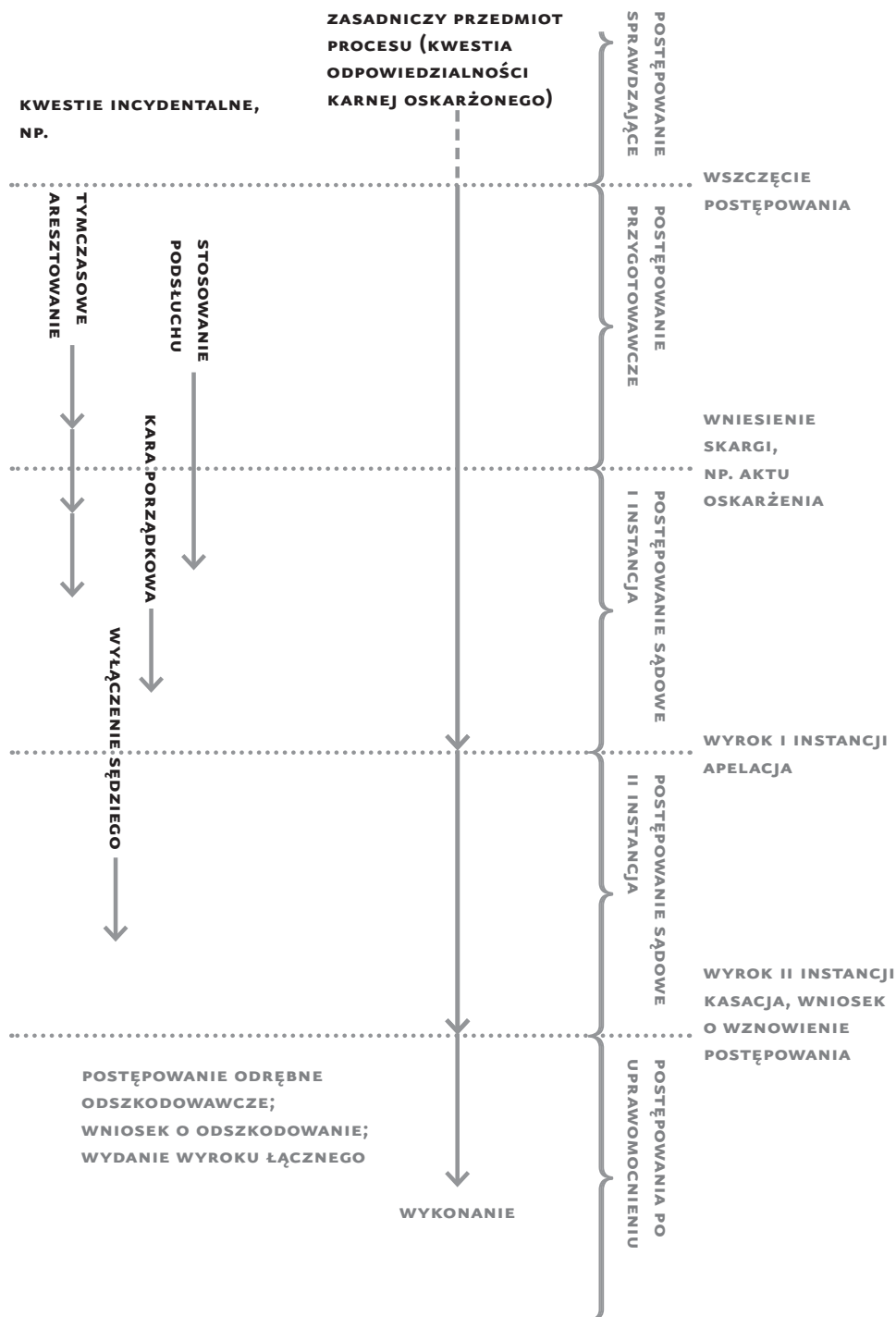
Zasadniczy przedmiot procesu, postępowania odrębne, kwestie incydentalne

„Mamy tu do czynienia z postępowaniem zasadniczym, czyli tym, w którym dąży się do zasadniczego rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności prawnej oskarżonego, a więc udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy oskarżony popełnił przestępstwo, a nadto, czy i jaką powinien ponieść karę, oraz z postępowaniami dodatkowymi, które prowadzi się w związku z postępowaniem zasadniczym.”¹

1. Zasadniczym (głównym) przedmiotem procesu karnego jest kwestia odpowiedzialności karnej za czyn stanowiący przestępstwo. Potrzeba rozstrzygnięcia co do zasadniczego przedmiotu procesu pojawia się już z chwilą pojawienia się uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa, czyli od początku procesu.

2. W toku procesu karnego mogą też zapadać rozstrzygnięcia co do kwestii innych niż odpowiedzialność karna, np. rozstrzygnięcia co do pewnych fragmentów procesu, co do kwestii niezbędnych dla toku procesu (np. zastosowanie środków zapobiegawczych, dopuszczenie dowodu); te kwestie nazywa się kwestiami incydentalnymi bądź wypadkowymi.

3. Przepisy Kodeksu postępowania karnego regulują także przebieg tzw. postępowań odrębnych, które mogą być prowadzone dopiero po prawomocnym zakończeniu postępowania karnego. Zalicza się do nich: postępowania odszkodowawcze, ułaskawieniowe i w przedmiocie wydania wyroku łącznego. Ich przedmiotem nie jest kwestia odpowiedzialności karnej oskarżonego, jednakże pozostają one w ścisłym związku z prawomocnym rozstrzygnięciem.



¹ S. Waltoś, P. Hofmański, Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2013, s. 46.

Mediacja w postępowaniu karnym

"Mediacja to próba doprowadzenia do ugodowego, satysfakcjonującego obie strony rozwiązania konfliktu karnego na drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale trzeciej osoby, neutralnej wobec stron i ich konfliktu, czyli mediatora, który wspiera przebieg negocjacji, łagodzi powstające napięcia i pomaga – nie narzucając jednak żadnego rozwiązania – w wypracowaniu porozumienia"¹.

1. Mediacja stanowi jedną z metod alternatywnego rozwiązywania sporów w procesie karnym. Mimo jej doniosłego znaczenia i związanych z nią możliwości usprawnienia postępowania karnego jej praktyczne zastosowanie jest znikome.

2. Mediacja może dotyczyć w zasadzie każdego przestępstwa. Ograniczenia w zakresie prowadzenia mediacji wynikają z okoliczności popełnienia przestępstwa oraz z właściwości osobistych pokrzywdzonego i sprawcy.

3. Sprawę do mediacji kieruje postanowieniem organ prowadzący postępowanie (prokurator lub sąd) informując wcześniej pokrzywdzonego i podejrzanego o podstawowych zasadach i celach postępowania mediacyjnego. Skierowanie sprawy do mediacji może także nastąpić na wniosek pokrzywdzonego lub podejrzanego.

4. Mediator – osoba godna zaufania przed przystąpieniem do prowadzenia mediacji raz jeszcze informuje pokrzywdzonego i podejrzanego o zasadach i celach mediacji, a następnie odbiera od nich zgodę na udział w mediacji.

5. Mediacja jest dobrowolna i poufna. Oznacza to, że każdy z jej uczestników może się z niej wycofać w dowolnym momencie nie podając powodu, dla którego rezygnuje z mediacji. Poufność oznacza, że osoba prowadząca mediację objęta jest tajemnicą zawodową, która ma charakter względnego zakazu dowodowego (art. 178a k.p.k.).

6. Czasu trwania mediacji nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego (art. 23a § 2 k.p.k.)

7. Z przeprowadzonej mediacji sporządza się sprawozdanie, do którego można dołączyć ugodę zawartą między pokrzywdzonym a oskarżonym (art. 23a § 6 k.p.k.).

8. Pozytywnie zakończona mediacja wywiera znaczący wpływ na tok postępowania karnego. Pokrzywdzony uzyskuje możliwość szybszej kompensaty poniesionej krzywdy (ugoda zawarta w postępowaniu mediacyjnym może zostać objęta klauzulą wykonalności art. 107 § 3 k.p.k.). Z kolei oskarżony może liczyć nawet na wystąpienie przez prokuratora z wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania karnego (art. 336 § 1 k.p.k.) albo na zastosowanie innych form konsensualnego zakończenia postępowania karnego (art. 335, 338a i art. 387 k.p.k.)

1 E. Bieńkowska, Mediacja w sprawach karnych, Warszawa 2011, s. 4.

